

УДК 159.9.072

ПУСТОЩІ ЯК СВОЄРІДНІ ПРОЯВИ АКТИВНОСТІ ДИТИНИ

Музика О. О.

кандидат психологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка

Кириченко А. М.

студентка VI курсу спеціальності 8.010101 «Дошкільна освіта»
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті аналізуються пустощі як своєрідна форма дитячої активності.

Ключові слова: **активність, вчинок, дитячі пустощі.**

В статье анализируются шалости как своеобразная форма детской активности.

Ключевые слова: **активность, поступок, детские шалости.**

Child's mischiefs as original form of activity are analysed in the article.

Key words: **activity, act, child's mischiefs.**

Постановка проблеми

Період дитинства є надзвичайно важливим етапом становлення особистості. Дитина, що розвивається, активно засвоює соціокультурний досвід, на базі якого формує свій власний, індивідуальний досвід поведінки та стосунків з людьми. Цей шлях для кожної дитини є непростим, і найбільше труднощів на ньому пов'язані з переборенням суперечностей, що знаходяться в

колі двох потреб: індивідуальних і соціальних, які можуть бути описані як «хочу і треба». Саме на цьому тлі найчастіше й виникають такі ситуації у взаємодії дитини з оточенням, які можуть бути означені як пустощі.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена існуванням складного феномену дитячих пустощів із не до кінця з'ясованими причинами його виникнення, способами розгортання й реагування, та прагненням вмотивованих дорослих віднайти психологічно обґрунтовані й педагогічно доцільні способи взаємодії з дитиною.

Аналіз досліджень

Поведінка дитини полімотивована й вимагає постійної уваги з боку дорослих. У ній закладаються основи моральних якостей особистості та рис її характеру. Особлива роль у цьому процесі періоду дошкільного дитинства, на що особливу увагу звертають В. І. Абраменко, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Г. С. Костюк, О. І. Кульчицька, М. І. Лісіна, Г. О. Люблінська, В. С. Мухіна, Т. О. Піроженко та ін.

У поведінці дитини дошкільного віку часто спостерігаються реакції, що мотивовані прагненням усе дослідити: «А що це?», «А що буде, якщо...?», «А як це працює?», «Хочу спробувати...», «А чи зможу я?» тощо. Діти маніпулюють предметами, в тому числі й забороненими дорослими; копіюють і повторюють чужу поведінку; пробують зробити все по-своєму тощо. Вони мотивуються дослідницьким ставленням до дійсності та прагненням перевірити свої можливості. Така поведінка часто асоціюється з дитячими пустощами. Її аналіз знаходимо у роботах В. В. Абраменкової, В. В. Горбунової, В. Л. Леві, Г. О. Люблінської, М. В. Осоріної, В. І. Сіткара, В. О. Татенка, А. В. Фомінцевої та ін.

Постановка мети дослідження

У нашому дослідженні ми робимо спробу розглянути дитячі пустощі в контексті вікових особливостей їх прояву з метою поглиблення розуміння

причин цієї своєрідної форми дитячої активності та логіки дитячих вчинків, що в свою чергу може сприяти розвитку гармонійних стосунків з дітьми.

Виклад основного матеріалу

У спробі розібратися зі значенням слова “пустощі”, вдамося до словника української мови. “ПУСТОЩІ, ів, мн. Вчинок заради розваги, веселощів; витівка... // Легковажний вчинок, вартий осуду...” [4, с. 402]. Аналізуючи дитячі пустощі, маємо справу зі вчинками, що стосуються обох значень цього слова.

Причин такої своєрідної форми дитячої активності як пустощі багато, однак за усіма ними, як влучно зазначив С.Л. Рубінштейн, нерідко приховуються сили, що не знайшли належного застосування [2].

Цінними в плані розуміння природи дитячих пустощів є ідеї видатного українського психолога І. О. Сікорського, який ще на початку ХХ століття у фундаментальній праці «Душа дитини» писав: «Часткові цілі, які дитина переслідує в той чи інший момент на шляху свого розвитку, іноді легко досягаються, але часто вони незрозумілі, оскільки психологія взагалі і психологія дитини зокрема ще не настільки розроблені, щоб можна було знайти пояснення кожному явищу, що спостерігається» [3, с. 118]. Автор описує випадок, коли мама із найкращих міркувань допомогла 3-річному сину зробити два-три останні кроки при підйомі санчат на гірку, але замість задоволення чи вдячності побачила розчарування й незадоволення дитини, що доходили майже до сліз. *Він сам хотів це зробити.* «Оскільки дитина йде по абсолютно новому і незнайомому шляху, то для неї дуже важливе не лише досягнення цілі, а й сама процедура і всі перипетії справи: у нескінченних варіаціях своїх діловитих ігор-забав дитина ґрунтовно знайомиться не лише з кінцевими цілями, але й способами досягнення їх» [3, с. 119].

Як зазначає І. О. Сікорський, чисельну групу ігор і забав дітей складають ті заняття і вправи, в яких сама дитина є рушійною силою: «це улюблені дітьми переміщення предметів, шуми, стуки, пересипання і переливання, розривання і руйнування, кидання камінців у воду, гойдання гілок дерева і т.п.» [3, с. 117].

На практиці бачимо, що дорослі по-різному можуть ставитися до подібної активності дітей: від схвалення (активна, все їй цікаво, пізнає світ) до осуду (пуста, непосидюча) й заборон (не роби цього).

Для того, щоб менше було ситуацій, в яких «дитина, що бавиться, – це подорожній серед іноземців, котрі зовсім його не розуміють, безсилі спрямувати його і вказати шлях» [3, с. 118], варто продовжувати психологічні дослідження глибинної сутності різних форм дитячої активності, особливо таких маловивчених як дитячі пустощі.

У дослідженні дитячих пустощів ми виходимо з постулату про те, що пустощі є своєрідними проявами активності дитини, яка спрямована на пізнання і перетворення чогось. Пустуючи, дитина завжди проявляє ініціативу. «Можливість проявляти ініціативу, видумку, щось по-своєму переробляти, виступати в незвичній ролі викликає у дітей почуття великої радості. Тому пустощі завжди радісні, вони приносять дітям величезне, бурхливе задоволення» [1, с.379-380]. На відміну від проступків, пустощі характеризуються позитивним ставленням до інших дітей та дорослих.

Проведене нами дослідження на базі ДНЗ №23 «Берізка» міста Вінниці дозволило підійти до розуміння дитячих пустощів як такої форми прояву дитячої активності, що виникає, з одного боку, як результат низького рівня розвитку емоційно-вольової регуляції поведінки, а з другого, – як вивчення дитиною зворотної реакції на свої дії, особливо ті, які пов'язані з певними заборонами дорослих. Основні методи, які використовувалися в роботі – спостереження та бесіда.

Орієнтовні питання бесіди з дітьми:

1. Як ти думаєш, про яких дітей кажуть, що вони пустують?
2. Ти знаєш таких дітей, які пустують? Коли вони пустують? Як вони пустують? Навіщо діти пустують? Тобі це подобається чи ні? Чому?
3. Ти колись пустував? А що ти робив? Хто це бачив? Що тобі сказав? Ти тоді добре робив чи погано? Навіщо ти це робив? А ти хотів би, щоб так робив твій друг? Чому?

4. А бувають такі ситуації, коли можна попустувати? Які? А коли не можна попустувати?
5. А що треба зробити, щоб діти не пустували?

Орієнтовні питання бесіди з вихователями:

1. Як ви розумієте, що таке пустощі? Якими бувають пустощі?
2. З якими дитячими пустощами Ви найчастіше зустрічаєтесь в роботі?
3. Як ви думаєте, чому діти пустують?
4. Що потрібно робити, щоб діти не пустували? В яких ситуаціях, на Ваш погляд, можна попустувати, а в яких – ні?
5. На що потрібно звертати увагу дорослим, коли їхня дитина пустує?

Робота з дітьми проводилася індивідуально. Відповіді кожної дитини ретельно фіксувалися. Аналогічна робота проводилася і з вихователями. Дослідженням було охоплено 15 дітей та 15 вихователів ДНЗ.

Діти вважають, що пустують ті, хто «грається на занятті», «не слухає старших», «коли їм кажуть не роби цього, а вони хочуть спробувати», «все розкручують», «граються не так, як домовлялися» і т.п. Всі діти знають тих, хто пустує, але не всі відповідають ствердно про себе («я не пустую» – так відповіли 80% дітей молодшої групи, 50% – середньої, 20% – старшої групи). Цікавими є відповіді дітей стосовно причин дитячих пустощів («я пустую, коли мені сумно», «коли зі мною не хочуть гратися», «хворів, мене на вулицю не пускали, а я дуже захотів погратися м'ячем, і розбив мамину улюблену вазу», «я щипала свого братика, не знала, що йому боляче, я думала, що йому весело», т.п.). На думку дітей, попустувати можна «на якесь свято», «на дні народження», «вдома, коли у мами гарний настрій», «з друзями, щоб весело було», а не можна пустувати «коли тобі роблять зауваження», «коли пояснюють, що не можна так робити», «ображати інших», «битися» і т.п. Відповіді на питання: «А що треба зробити, щоб діти не пустували?» у переважної більшості дітей були схожими: «треба їх вчити», «пояснювати що можна робити, а що ні», «розповідати як треба себе поводити», «треба розмовляти й сварити».

Цікавими виявилися результати порівняння уявлень про пустощі дітей та поглядів дорослих. За результатами бесід з вихователями, ми прийшли до висновку, що такої єдності поглядів, як у дітей, серед дорослих немає. Думки вихователів розділилися: одні (35% опитаних) пов'язують пустощі з непослухом, гіперактивністю, здійсненням поганих вчинків, неслухняністю, розбещеністю («пустощам не місце в садочку», «пустощі в ДНЗ неприпустимі»), інші (65% опитаних) вважають, що пустощі – це дитячі витівки, які не приносять шкоду, здійснюються заради пізнання, розваг та веселощів («своєрідні дитячі забави», «діють в силу своїх вікових особливостей»).

За результатами бесід і проведеного спостереження за дітьми на заняттях та у вільний час, ми прийшли до висновків, які перегукуються з думками Г. О. Люблінської, котра наголошувала, що пустощі – це завжди дія, це форма дитячої активності, яка спостерігається тоді, коли є надлишок енергії, не витрачений на ігри і ще не потрібний для праці. «У більшості випадків пустощі – це нова, незвична форма спілкування дитини з дорослими або з іншими дітьми. У пустощах дитина виступає найчастіше як ініціатор такого спілкування. Тому, пустуючи, діти зазвичай проявляють позитивне ставлення до людей, і, хоча в процесі бурхливих дій дитина може проявити незграбність, навіть зробити боляче іншому, вона сама цього лякається, прагне приголубити й утішити постраждалого» [1, с. 380]. Пустощі бувають різними, але їх об'єднує те, що, демонструючи цю специфічну форму активності, дитина завжди ініціативна, радісна, вигадлива й винахідлива.

Висновки

Дитячі пустощі є своєрідними формами прояву дитячої активності, яка значною мірою спрямована на пізнання і перетворення оточуючого середовища, відкриття нового, вивчення зворотної реакції на свої дії, особливості, які пов'язані з певними заборонами, а також на пізнання себе і своїх можливостей. Дитячі пустощі мають зовнішній бік – зміст активності,

внутрішній – мотиви, що спонукають дитину до своєрідних проявів активності, та джерела виникнення – причини, що породжують мотивацію активності. Причини дитячих пустощів варто шукати у системі стосунків «дитина – дитина» та «дитина – дорослий», які склалися в процесі її індивідуального розвитку.

Список використаних джерел

1. Люблинская А. А. Детская психология / А. А. Люблинская. – М.: Просвещение. – 1971. – 415 с.
2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2002. – 720 с.
3. Сикорский И. А. Душа ребенка / И. А. Сикорский. – М.: АСТ: Астрель, Владимир: ВКТ, 2009. – 153 с.
4. Словник української мови: в 11 томах. – Київ: Наукова думка, 1970 - 1980. – Т. 8. – 1977. – 927 с.